

Book Review

Kövecses, Z. (2020). *Extended Conceptual Metaphor Theory*. Cambridge University Press. 196 sayfa. ISBN 978-1-108-49087-0

Melike Baş¹

ORCID: ¹0000-0002-4104-8719

¹Amasya Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Yabancı Diller Eğitimi Bölümü, Milli Hakimiyet Yerleşkesi, 05100, Amasya

¹melike.bas@amasya.edu.tr

(Gönderilme tarihi 15 Ocak 2023; Kabul edilme tarihi 9 Mart 2023)

1 Giriş

Lakoff ve Johnson'ın *Metaphors We Live By* (1980) kitabıyla ün kazanan Kavramsal Metafor¹ Kuramı (KMK), son kırk yılda çeşitli açılardan ele alınmış, birçok dilbilimcinin katkısıyla yer yer eleştirilerek geliştirilmiş ve yeni yöntemlerle birleştirilmiştir. Bilişsel dilbilime uzun yıllardır kitapları ve makaleleriyle katkı sağlayan Macar dilbilimci Zoltan Kövecses de bu kitabında bugün artık geleneksel veya ölçünlü kuram olarak adlandırılan Lakoff-Johnson modelini genişletmeyi amaçlamakta, böylece hem kavramsal metafor kuramına hem de bilişsel anlambilime yeni bir kapı açmaktadır.

Toplam 196 sayfadan oluşan bu kitap, kuramsal içerikle dolu ve birbirini tamamlayan sekiz üniteden oluşmaktadır. Kitapta tablo ve şekiller etkili bir şekilde kullanılarak soyut bilgiler görselleştirilmekte böylece okuyucular için yeni olan konular somutlaştırılmaktadır. İlk ünite geleneksel metafor kuramına

¹ Bu yazıda İngilizce 'metaphor' sözcüğünün Türkçe karşılığı olarak 'metafor', 'metonymy' sözcüğünün karşılığı olarak ise 'metonimi' tercih edilmiştir. Bu tercihin sebebi son yıllarda Türkçe alanyazında bu iki terimin daha sık kullanılması ve bu sözcüklerin yerine kullanılan 'eğretileme' ve 'düzdeğişmece' gibi terimlere göre kavramsal içeriğin vurgulanmasında ve aktarımında daha geniş bir kapsama sahip olması ve ifade kolaylığı sağlamasıdır.

giriş mahiyetindedir; İkinci ile altıncı üniteler arasında yazarın önceki çalışmalarında yer verdiği görüşlerini de içerecek şekilde ortaya attığı sorular ve bu sorulara verilen cevaplarla ölçünlü kuram yavaş yavaş genişleyerek yeni bir şekil almaktadır. Yedinci ve sekizinci ünitelerde genişletilmiş yeni metafor kuramının ana hatları çizilmekte ve diğer modellerle olan benzerlikleri ve farklılıkları, ilk ünitelerde tartışılan soruların cevaplarıyla birlikte net bir şekilde sunulmaktadır.

Kitabın içeriğine daha detaylı bakacak olursak, birinci ünite, KMK'nin kuramsal arka planını içeren genel bir özeti ve yıllar içinde bu kurama getirilen eleştiriler ve geliştirilen bazı yaklaşımlar sunulmaktadır. Kavramsal metaforun ve ölçünlü kuramın herkesçe kabul gören tanımı ve kapsamı verilip neden daha geniş bir metafor modeline ihtiyaç duyulduğu okuyucuya sunulmaktadır. İkinci ünite, yazar, imgesellik kavramı üzerine yoğunlaşmakta ve soyut kavram alanları ile somut kavram alanlarının ayrımındaki temel anlam-imesel anlam ayrımına eleştirel bir bakış açısı getirmektedir. 'Mademki soyut kavramlar imgesel anlamına göre; somut kavramlar da temel anlamına göre kavramlaşıyor, öyleyse kaynak alan olarak kullanılan somut kavramlar nasıl oluyor da tıpkı hedef alanlar gibi imgesel kavramlaşabiliyor?' sorusu kavramsal metaforun geleneksel tanımında bir ikileme neden olmaktadır. Yazar, bu durumu her iki kavram alanının farklı oranlarda somut 'ontolojik içeriğe' (İng. ontological content) ve 'imesel yorumlamaya' (İng. figurative construal) sahip olmasıyla örnekler vererek açıklamaktadır. Buna göre, soyut kavramlar az miktarda ontolojik içeriğe sahipken az miktarda bedensel (İng. bodily) temele de sahiptir. Diğer yandan pek çok somut kavram, az miktarda imgesel yorumlamaya sahip olduğundan kaynak alan olmanın yanı sıra hedef alan da olabilir.

Üçüncü ünite, yazar benzeşim (İng. resemblance) metaforları ve eşdeşleme (İng. correlation) metaforları arasında bir ayrım yaparak, birincil (İng. primary) metafor olarak da adlandırılan eşdeşleme metaforlarının doğrudan deneyim yoluyla ortaya çıkıp çıkmadığını sorgulamaktadır. Yazar, bu soruya net bir şekilde hayır derken, metaforlaşma sürecinin metonimik bir evreden geçtikten sonra oluştuğunu ileri sürmektedir. Metonimiden metafora geçiş sürecinde genelleştirme (şemalaştırma) ve özelleştirme (detaylandırma) gibi bilişsel işlemlerin etkili olduğunu okuyucuya adım adım detaylı bir şekilde anlatmaktadır.

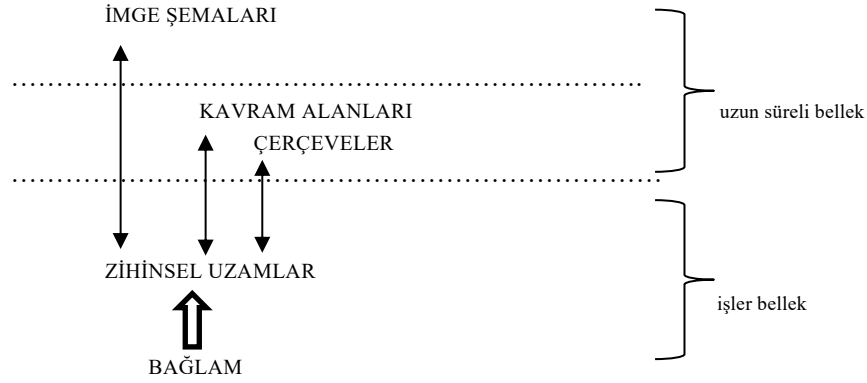
2 Kavramsal Metaforun Çok Düzlemli Görünümü

Kitabın dördüncü bölümü bilişsel dilbilim terminolojisi üzerinedir. Kövecses, farklı dilbilimcilerin ara sıra birbirinin yerine tercih ettiği 'imge şeması', 'çerçeve', 'zihinsel uzam', 'şema', 'senaryo' terimlerinin terminolojik bir kaos oluşturduğu varsayımından yola çıkıp bu kavramsal geşaltlar arasındaki

farklılıkları derinlemesine açıklayarak kendi modelinin de alt yapısını kurmaktadır.

Yazar, kavramsal metaforların ölçünlü kuramda yer alan kavram alanı (İng. domain) dışında aynı anda işlemlenen ve birbirini tetikleyen dört farklı şematik düzlemdeki birimden oluştuğunu öne sürmektedir. “Kavramsal metaforun çok düzlemlili görünümü” olarak adlandırdığı yeni modelde bu dört düzlem, hiyerarşik bir sıralama içinde en fazla şematikten en az şematiğe, imge şeması, kavram alanı, çerçeve ve zihinsel uzam düzlemi olarak sıralanır. İmge şeması birey-altı düzlem iken, alan ve çerçeveler birey-üstü düzlemdir. Tüm bu yapılar uzun süreli bellekte yer almakta ve bir araya geldiğinde dilin kavramsal içeriği olan ansiklopedik bilgiyi oluşturmaktadır. Diğer yandan, zihinsel uzamlar konuşma anında ortaya çıkan çevrimiçi yapılar olarak işler belleğe ait bir öğedir (Şekil 1).

Beşinci ünite, kavramsal mı bağlamsal mı sorusundan hareketle anlamın nasıl kurgulanıp aktarıldığı ve dinleyici tarafından nasıl anlaşıldığını, dört farklı bağlam türü üzerinden örneklendirerek açıklamaktadır: Durum (İng. situational), söylem (İng. discourse), kavram-biliş (İng. conceptual-cognitive) ve beden (İng. bodily). Bu dört bağlam türü, metaforların konuşma sırasında üretiminde ve kavranmasında aktif bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, kavramsal metaforlar, Lakoff-Johnson modelinde olduğu gibi istem dışı veya bilinç dışı yapılar değildir.

Şekil 1. Genişletilmiş Kavramsal Metafor Kuramının hiyerarşik yapısı ve bağlamla olan ilişkisi (Kövecses, 2020, s. 105)

KMK'ye getirilen en önemli eleştirilerden biri gerçek söylem içinde metaforik dilin görünümündeki anlamı açıklayamamasından dolayı, çevrim dışı bir

kuram olmasıdır. Altıncı bölümde yazar, bu eleştirden yola çıkarak çevrim dışı mı, çevrim içi mi sorusunu sormakta ve uzun süreli belleğın bir parçası olan durağın kavram alanları arasındaki eşlemelerin yanı sıra konuşma esnasında üretilen çevrim içi bağlantılar olduğunu öne sürmektedir. Metaforun söylem içindeki oluşumunu daha detaylı açıklamak için iki çevrim içi oluşum olan karma (İng. mixing) metaforlar ile kavramsal bütünleştirmelere (İng. integration) değinmekte; her iki durumda da zihinsel aktivitenin büyük bir bölümünün zihinsel uzam seviyesinde gerekleşe de diğer çevrim dışı kavramsal yapılar (imge şeması, kavram alanı, çerçeve) olmadan çevrim içi yapının izahının mümkün olmadığını vurgulamaktadır. Böylece metaforun bir ürün olmaktan çıkıp süreç olarak da görüldüğü bütüncül bir yaklaşım sunulmaktadır.

Yedinci ve sekizinci üniteler ortaya çıkan yeni modelin genel hatlarını özetlemektedir. Yedinci bölüm, genişletilmiş KMK'nin şeklini betimlemekte ve zihinsel uzamdan yola çıkıp imge şemasında biten kavramsal patikanın şematik hiyerarşisi çeşitli örneklerle tarif edilmektedir. Sonuç bölümü olan sekizinci bölümde ilk bölümlerde sorulan beş sorunun cevabı tekrar verilerek genişletilmiş modelin içeriği son halini almaktadır.

3 Değerlendirme

Bu kitap, yazarın daha önce yayımladığı çeşitli kitap bölümlerinde ve makalelerinde ileri sürdüğü fikirleri genişleterek zaman içerisinde geliştirdiği bir modelin okuyucuya derli toplu halde sunumudur. Genişletilmiş Kavramsal Metafor Kuramı olarak adlandırdığı bu model, aslında yazarın kendi çalışmalarını (örn., Kövecses, 2015) ve güncel metafor çalışmalarını takip edenler için içerdiği kavramlar bakımından kulağa çok da yeni bir model gibi gelmemektedir. Örneğin, Mark Johnson'ın imge şemaları (1987); Charles Fillmore'un ileri sürdüğü çerçeve anlambilim kuramının temel parçası olan çerçeveler (İng. frames) (1982), Harmanlama Kuramının temel kavramlarından 'zihinsel uzamlar' (İng. mental spaces) (Fauconnier ve Turner, 2002) ve son olarak dinamik sistemler yaklaşımı (Gibbs & Cameron, 2008) bu modelin ana bileşenlerini oluşurmaktadır. Bununla birlikte, *Extended Conceptual Metaphor Theory* kitabı, bu kavramların bir araya getirilerek metaforun oluşumunda 'şematik bir hiyerarşi' olarak sunumu açısından değer taşımaktadır. Kitapta metaforun çok seviyeli bir yapı olarak sunumu ve bu yapının oluşumunda bağlamın çok düzlemlili etkisi dilsel kanıtlarla ele alınmıştır. Kısaca yazar, bu çok seviyeli yapıların nasıl üretildiği ve nasıl anlaşıldığını betimleyen psiko-bilişsel bir yaklaşım oluşurmaktadır (s.167).

Yazar, ileri sürdüğü savları ve modelinin temel parçalarını anlatırken daha önce yapılmış metafor çalışmalarından da sıklıkla destek almaktadır. Böylece yazar, hem okuyucuya alanda yapılmış çalışmaların kapsamlı bir özetini sunmakta hem de ayakları yere sağlam basan bir model ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, bağlam türlerinden ‘bedensel bağlam’, ilk başta ‘fiziksel bağlamın’ bir alt türü gibi görünse de insan bedeninin daha bölgesel ve geçici özelliklerine dayandığından fiziksel bağlamdan ayrılmaktadır. Yazar, sol el kullanıcılarının AHLAK SOLDADIR metaforunu (Casasanto, 2009) deneysel kanıt olarak sunarak bu bağlam türüne meşruiyet kazandırmaktadır. Diğer yandan, benimsenen psikolojik ve bilişsel yaklaşımın yeni modelde daha güçlü bir altyapı kurabilmesi için daha fazla psikodilbilimsel çalışmadan örneklerle de ihtiyaç duyulmaktadır.

Kövecses bu kitabında, 2015’te yayınladığı *Where Metaphors Come from* kitabında derinlemesine ele aldığı metaforik anlamın oluşumunda bağlamın rolünü bir kez daha altını çizerek vurgulamaktadır. Daha önceki çalışmalarında da sosyal-yapılandırmacı (İng. social-constructivist) bir yaklaşım benimseyen Kövecses, bu kitabında da söylem çıkışlı ve metaforun sosyal konuşma ortamı içinde üretildiği ve anlam kazandığı dinamik bir yaklaşım benimsemektedir. Diğer bir deyişle, ‘metaforik edincin’ yanı sıra ‘metaforik edim’ ile de kavramsal metaforun alanını genişletmektedir.

Metaforun beden temelli (İng. embodied) mi yoksa söylem temelli (İng. discursive) mi üretildiği sorusu son zamanlarda metafor uzmanlarının tartışma konusu olmuştur. Kitabın en dikkat çekici kısmı yazarın bu tartışmaya kattığı yorumdur. Buna göre, kavramsal metaforların kafamızın içindeki durağan kavram alanları arasındaki eşlemelerden ibaret olduğu görüşüne dayanan ölçünlü kuramın aksine, konuşma ortamında ortaya çıkan çevrim içi yapılar olduğu ve dört temel bağlama dayalı olarak belirli metaforların diğerlerine göre öncelendiği görüşü ileri sürülmektedir. Yazar, özellikle Gibbs’in (2017) dinamik sistemler yaklaşımından etkilenerek, doğal konuşma esnasında, içinde bulunulan bağlamın tetiklemesiyle ortaya çıkan yaratıcı metaforun üretimini daha mantıklı bir çerçeveye oturtmaktadır. Böylece, bağlamsal etmenlerin hangi metaforun konuşucu tarafından üretileceğine dair ‘önceleme etkisi’ (İng. priming effect) söz konusudur. Diğer yandan, metaforun dinamik yapısı her ne kadar genişletilmiş modelde vurgulansa da şematik hiyerarşi içindeki konumu yeterince açıklanmamaktadır.

Extended Conceptual Metaphor Theory kitabını alanda yazılmış kitaplardan ayıran önemli bir özellik, tek bir kuramsal bakış açısıyla sınırlandırılmamış olmasıdır. Kövecses, KMK’yi, Kavramsal Harmanlama Kuramı (Fauconnier & Turner, 2002) ve dinamik sistemler yaklaşımı (Gibbs & Cameron, 2008) gibi güncel metafor yaklaşımlarıyla bir araya getirerek, metaforların sosyal-bilişsel dinamikler içinde konuşucunun zihninde nasıl oluştuğu ve dinleyicinin zihninde nasıl çözümlendiği konusunu başarılı bir şekilde ele alarak okuyuculara yeni bir kuramsal bakış açısı vaat etmektedir.

Kısaca, bu model, geleneksel metafor kuramı ile Zihinsel Uzam Kuramı ve Dinamik Sistemler Yaklaşımının uzlaştırılmış halidir diyebiliriz. Genişletilmiş modelin ölçünlü modelden temel farkı, uzun süreli belleğin bir parçası olan kavram alanı düzlemine ek olarak aşağıdan yukarı doğru işlenen çok seviyeli

bir yapı oluşturması ve içinde bulunulan bağlama sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Yazar, söylem odaklı bir pencereden metafor edincinin yanı sıra ‘metafor edimi’ni de içine alan mantıklı ve kendi içinde tutarlı bir sentez sunmaktadır. Ancak üretilen metaforların söylem içinde nasıl tespit edilip çözümleneceği konusu kitapta yer bulmamaktadır. Bu bakımdan metaforun çözümlenme süreci kitapta zihinsel bir eylemden öteye geçmemekte, kuramsal model uygulamaya dklmemektedir.

Sonuç olarak, bu kitap metaforik anlamın üretimine dair orijinal bir iğr sunmakta ve bu alanda çalışan metafor uzmanlarına kuramsal esin kaynağı olmanın yanı sıra edimbilimcilere, psikodilbilimcilere ve deneysel bilişsel psikologlara da metaforun üretimi ve kavranması konusunda faydalı fikirler sağlamaktadır. Kövecses, KMK’nin bu güncelleştirilmiş modeli ile zihnin metaforik patikalarında kendine ait yolda emin adımlarla ilerlemektedir.

Yazar Katkıları: Bu araştırma ve araştırma ile ilgili tüm aşamalar tek yazar tarafından yürütülmüştür.

Sunum beyanı ve doğrulama: Bu alışma daha önce başka bir yerde yayınlanmamıştır. Başka bir dergide değerlendirme sürecinde değildir. Çalışmanın yayınlanması tüm yazarlar ve çalışmanın yapıldığı üniversitedeki/araştırma merkezindeki sorumlu makamlar tarafından örtük ya da açık olarak onaylanmıştır. Çalışma yayımlanmak için kabul edilirse, Dilbilim Araştırmaları Dergisinin yazılı izni olmadan başka bir basılı ya da elektronik ortamda Türkçe ya da başka bir dilde aynı biçimde yayınlanmayacaktır.

ıkar atışması Beyanı: Yazarlar, kendileri arasında ya da başka kurum, kuruluş ve kişiler ile bu çalışmayı etkileyebilecek mali ve akademik çıkar atışması olmadığını beyan ederler.

Veri Kullanımı: Bu araştırmada veri kullanılmamıştır.

Etik Onay/Katılımcı Onamı: Çalışmada etik onaya ihtiyaç bulunmamaktadır.

Maddi Destek: Çalışma için herhangi bir maddi destek alınmamıştır.

Kaynaklar

- Casasanto, D. (2009). Embodiment of abstract concepts: Good and bad in right and left hands. *Journal of Experimental Psychology: General*, 138(3), 351–367.
- Fauconnier, G. ve Turner, M. (2002). *The way we think: Conceptual blending and the mind’s hidden complexities*. Basic Books.
- Fillmore, C. (1982). Frame semantics. Linguistic Society of Korea (Haz.), *Linguistics in the Morning Calm* içinde (ss. 111–35). Hanshin.
- Gibbs, R. W. (2017). The embodied and discourse views of metaphor: Why these are not so different and how they can be brought closer together. B. Hampe (Haz.), *Metaphor: Embodied Cognition and Discourse* içinde (ss. 319–35). Cambridge University Press.
- Gibbs, R. W. ve Cameron, L. (2008). Social-cognitive dynamics of metaphor performance. *Cognitive Systems Research*, 9, 64–75.

- Johnson, M. (1987). *The body in the mind*. The University of Chicago Press.
- Kövecses, Z. (2015). *Where metaphors come from? Reconsidering context in metaphor*. Oxford University Press.
- Lakoff, G. ve Johnson, M. (1980). *Metaphors we live by*. The University of Chicago Press.